

Albin Kopruckowniak

Wystawa "Siedem wieków rozwoju przestrzennego Lublina"

Rocznik Lubelski 10, 347-349

1967

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

skiej na założenie w Lublinie zakładów rzemieślniczych, wodociągów i cechów. Działalność cechów lubelskich ilustrują również księgi cechowe i wyroby introligatorów.

Lublin siedzibą władz administracyjnych i sądów dawnej Rzeczypospolitej to temat piątej części wystawy. Wyłożone księgi sądów grodzkich i wiecowych świadczą o roli Lublina jako ośrodka administracyjnego i sądowego (Trybunał Koronny). Fotokopia dokumentu z 1 lipca 1569 roku (Unia z Litwą) informowała o odbywających się również w Lublinie sejmach Rzeczypospolitej.

Odrębny dział poświęcono sławnym ludziom związanym z Lublinem. W tym dziale pokazano dokumenty oraz fragmenty zapisów w księgach miejskich i sądowych świadczące o ścisłych związkach z Lublinem ludzi zasłużonych dla naszej kultury, jak Rej z Nagłowic, Sebastian Klonowic, Jan Kochanowski oraz słynny lekarz z XVI wieku — Wojciech Oczko.

Dotychczas przedstawiane były zjawiska wpływające korzystnie na rozwój miasta. Jednak w dziejach Lublina wystąpiły również czynniki powodujące upadek gospodarczy miasta. Chodzi tu głównie o skutki zniszczeń wojennych. O tych właśnie problemach miasta mówiły dokumenty i księgi miejskie zgrupowane w następnym dziale wystawy. Z rejestrów podatków na cele wojskowe i innych wydatków miejskich wynikało, że najbardziej uciążliwymi dla Lublina były wojny z połowy XVII wieku. Świadczą o tym pokazane w tym dziale przywileje królewskie zwalniające Lublin od niektórych świadczeń wojskowych ze względu na zniszczenia wojenne, np. Jana Kazimierza z 27 marca 1658 roku i Michała Wiśniowieckiego z 8 listopada 1669 roku.

Ostatni dział omawianej wystawy obejmował schyłek dawnej Rzeczypospolitej. Był to okres kiedy Lublin zaczynał dźwigać się z upadku. Przyczyniło się do tego realizowanie uchwał Sejmu Wielkiego (protokół wyboru władz miejskich w kwietniu 1796 roku na podstawie Konstytucji 3 Maja) oraz działalność Komisji Dobrego Porządku. Tę część wystawy jak również całość ekspozycji zamyka dokument o trzecim rozbiórce Polski, wystawiony 21 marca 1796 roku przez cesarza austriackiego i wpisany do ksiąg miejskich Lublina.

Omawiane dwie ekspozycje dokumentów i książek o Lublinie mimo, że zorganizowane zostały przez różne instytucje i obejmowały różne okresy chronologiczne wzajemnie uzupełniały się, dając przegląd najciekawszych źródeł i publikacji o Lublinie.

Ludwik Zabielski

WYSTAWA „SIEDEM WIEKÓW ROZWOJU PRZESTRZENNEGO LUBLINA”

Jubileusz 650-lecia lokacji Lublina na prawie miejskim był okazją ukazania szerszemu społeczeństwu jego dziejów i roli. W tym celu zorganizowano w mieście wiele imprez o charakterze naukowym i popularyzatorskim. Jedną z tych inicjatyw była wystawa traktująca o rozwoju przestrzennym miasta zorganizowana przez Muzeum Okręgowe w Lublinie, a która otwarta została 3 czerwca 1967 roku w salach Oddziału Historycznego tego Muzeum w Bramie Krakowskiej.

Rozwój przestrzenny Lublina pokazany został w czterech okresach. W pierwszym — zarysowane zostało osadnictwo przedlokacyjne, zwłaszcza uwypuklone wzgórze czwartowskie, grodzisko, wzgórze zamkowe oraz szlaki komunikacyjne między Bugiem i Wisłą biegnące ze wschodu na zachód i południa na północ a przecinające się w Lublinie. W tym także dziale ukazany został Lublin lokacyjny i miasto gotyckie. Prócz zarysowanych granic miasta i dróg handlowych, wyeksponowano także fotogramy najciekawszych zabytków architektury gotyckiej np. kościół św. Michała, kościół dominikański, Brama Krakowska, wnętrze kaplicy zamkowej.

W drugim okresie ukazano Lublin w jego najbujniejszym rozkwicie w XVI—XVII wieku oraz w ostatnim stuleciu Polski niepodległej, kiedy miasto wyraźnie podupadło. O bujnym rozwoju miasta w okresie Odrodzenia i Reformacji świadczyło jego wyjście poza mury Starego Miasta, rozbudowa przedmieść, powstanie licznych okazałych budowli świeckich i sakralnych np. pałac Tarłów, Firlejów, Sobieskich, Lubomirskich, Czartoryskich, gmach trybunału, kościół i klasztor Wizytek. Przejawem krępującym rozwój i prawidłowe funkcjonowanie organizmu miejskiego było powstanie licznych w Lublinie jurydyk świeckich i duchownych. W dziale tym pokazano również system obronny miasta z początków XVIII wieku, plan miasta z okresu działalności Komisji Dobrego Porządku. Ta część ekspozycji urozmaicona została m. in. fotografią obrazu „Pożar miasta Lublina z 1719 roku”, Zamku z początku XVII wieku (fragment miedziorytu A. Hogenberga), planami gmachów pojezuickich i pałacu Lubomirskich, widokami: kamienicy Koppniców czy domku żydowskiego na Podzamczu.

W części trzeciej — Lublin w XIX wieku — przedstawiono plany miasta z 1829 roku i końca ubiegłego stulecia. Zasygnalizowano znaczenie dla miasta takich przedsięwzięć jak: powstanie Ogrodu Saskiego, kolei żelaznej, wieży ciśnień z 1960 roku, wystawy rolniczej w 1860 roku oraz powstanie i rozwój przemysłu. Plan rozmieszczenia poszczególnych zakładów przemysłowych w Lublinie w XIX wieku jest bardzo plastycznym wyrazem zależności rozwoju miasta od industrializacji. Znalazło to swój wyraz w powstawaniu czy rozbudowie takich dzielnic czy skupisk mieszkalnych jak: Kałińowszczyzna, przy dworcu kolejowym, za cukrownią. Przypomniano na wystawie rozmieszczenie najważniejszych zakładów przemysłowych Lublina, które się zrosły z miastem w jeden organizm, ale służyły jednocześnie całemu regionowi lubelskiemu. Zaliczyć do nich należy m. in.: wytwórnię narzędzi rolniczych F. Meyznera z 1860 roku, fabrykę tabaki Newachowicza, potem Kronenberga z lat 1817—1869, browary: K. Gerlicza (1801), F. Kerner (1806) i Karola Vettera (1846), fabrykę maszyn rolniczych M. Wolskiego z 1875 roku, później W. Moritza z 1900 roku, gazownię A. Suligowskiego z 1882 roku, cukrownię „Lublin” z 1895 roku, młyn parowy „Piaski” z 1886 roku, zakłady mechaniczne E. Plage i T. Łaskiewicza z 1899 roku, młyn wodno-parowy braci H. E. Krauze z 1881 roku czy garbarnię braci E. i J. Domańskich z 1874 roku.

Wreszcie w części czwartej, w której pokazano rozwój miasta w Polsce Ludowej, wyeksponowano tylko budownictwo mieszkaniowe i rozwój szkolnictwa wyższego, co przedstawiały fotogramy poszczególnych dzielnic: Uniwersyteckiej, ZOR Zachód i ZOR Bronowice, RDM, Róży Luksemburg, Lubelskiej Spółdzielni Mieszkaniowej, przy ul. Głębokiej, Podzamcze, Tatary czy Unicka i Kalinowszczyzna. Brak tu wzmianki o wielkim awansie „koziego grodu” wraz z ulokowaniem nowych i rozbudową istniejących zakładów przemysłowych, które nadały nowego koloru miastu.

Należy w tym miejscu podnieść także pewne zastrzeżenia, które nie ułatwiały odczytania wystawy. Zaliczyć tu trzeba przede wszystkim brak komentarza przy poszczególnych planszach i planach. Pominięty został rozwój miasta w początkach naszego stulecia i w okresie międzywojennym. W tym czasie przecież zmieniło ono swoje granice, wychodząc daleko poza tradycyjne dzielnice-przedmieścia z czasów przed- i rozbiorowych. Najpierw na mocy rozporządzenia generała gubernatora austriackiego z 15 października 1916 roku a drugi raz z rozporządzenia Rady Ministrów z 28 kwietnia 1931 roku¹. To samo odnieść można do czasów nam współczesnych. Wystawa bowiem nie odzwierciedliła dynamicznego rozwoju ludnościowego i przestrzennego Lublina, chociaż miasto dwukrotnie powiększało swój obszar — 5 października 1954 i 1 stycznia 1959 roku².

Mimo tych drobnych raczej usterek, całość ekspozycji, której autorami scenariusza byli H. Gawarecki i Cz. Gawdzik a oprawę plastyczną nadali — A. Styka i R. Lis, ocenić należy bardzo pozytywnie. Umieszczenie ekspozycji w Bramie Krakowskiej nadało jej dodatkowych walorów poznawczych i plastycznych.

Albin Koprucki

---

¹ S. Wojciechowski *Położenie i rozwój przestrzenny miasta*. W: *Dzieje Lublina. Próba syntezy*. T. I. Lublin 1965, s. 21—22.

² *Tamże*, s. 22 oraz mapa po s. 32 (Rozwój terytorium Lublina).

BIBLIOTEKA
UMCS
LUBLIN